

4 SEP. 89	004979
/	

KONGELIGE MILJØVERNDEPARTEMENTKONTOR: NYNØ TGT. 2 - TLF. (02) 34 90 90 - TELEFAKS (02) 34 95 60 - TELEKS 21480 env n
POSTADRESSE: POSTBOKS 8013 DEP., 0030 OSLO 1

Riksantikvaren
Akershus festning
Bygning 18
OSLO MIL
0015 OSLO 1

Deres ref.

Vår ref. (bes oppgitt ved svar)

Dato

86/584-2 P GWe/kbn

31 AUG. 1989

FREDNING AV HUSMANNSPLASSEN BALBERG UNDER STORE REE, GNR. 120, BNR. 1, STANGE KOMMUNE

Vi viser til Riksantikvarens brev av 9. januar 1986 med fredningsforslag for ovennevnte og til senere kontakt om saken.

I medhold av lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § § 15 og 21 freder Miljøverndepartementet etter Riksantikvarens forslag husmannsplassen Balberg under Store Ree, gnr. 120, bnr. 1 i Stange kommune.

Fredningen i medhold av § 15 omfatter følgende bygninger i gårdstunet: våningshuset (1), fjøset (2), den kombinerte løe- og stallbygningen (3) samt bua (4). Et redskapshus av nyere dato inngår ikke i fredningen (5). Tallene refererer til angivelser på vedlagte kart.

For å sikre virkningen av anlegget i landskapet fredes også et område rundt tunet i medhold av kulturminnelovens § 21.

Det fredete område danner et tilnærmet rektangel som strekker seg ca. 25 m sør for og ca. 30 m vest for våningshuset, og ca. 40 m øst for redskapsskjulet (5). Mot nord går grensen ved skogholtet, som ligger om lag 50 m fra redskapsskjulet. Arealet er avmerket på vedlagte kart i målestokk 1:5000, datert Riksantikvarens kontor 7.8.1985 og gitt departementets påtegning av i dag.

Området er uregulert.

Departementet viser til at prioriterte områder i kulturminnevernet de siste årene bl.a. har vært bygninger og bygningsmiljøer med tilknytning til arbeiderkultur og ulike typer næringsvirksomhet. Riksantikvaren har som målsetting å supplere fredningslisten med grupper av objekter som ikke tidligere er representert.

Når det gjelder fredning av husmannsplasser generelt og antikvarisk vurdering av Balberg under Store Ree, viser departementet til begrunnelsen i Riksantikvarens fredningsforslag, der følgende bl.a. fremgår:

Fredning av husmannsplasser.

.....
"I det store fredningsarbeidet umiddelbart etter at den første bygningsfredningsloven var trådt i kraft i 1920 var det i alt vesentlig storgårdens hovedbygninger som ble sikret. Husmannsplassene, som særlig på Hedmarken var en så viktig forutsetning for storgårdens drift, ble derimot ikke fredet den gang.

Riksantikvaren ønsker nå å rette opp noe på denne skjeve fordelingen på fredningslisten ved å sikre et representativt utvalg av husmannsplasser for ettertiden. Bl.a. legges det vekt på å finne gode og stedstypiske anlegg av ulike størrelser for å dokumentere de sosiale forskjeller som også fantes innen husmannssjiktet. Desverre har det vist seg at det er få anlegg i Hedmark hvor både våningshus og uthus fremdeles finnes bevart, og som framstår uten at bygningene er endret slik at de ikke lenger har verdi som kulturminne.

Balberg under Store Ree.

.....
Gården har hatt husmenn langt tilbake i tiden. I 1723 hørte fire ikke nærmere angitt husmannsplasser under Store Ree, mens antallet i 1875 var økt til sju, deriblant Balberg.

Balberg ligger omkring 500 m sør for hovedbølet. Innmarken, som omgir tunet, danner et åpent parti på det skogkledte høydraget. Beliggenheten gir et vidt utsyn over Stanges storlinjede kulturlandskap og Mjøsa.

Balberg ble ryddet en gang før 1831. Samme slekt bodde og brukte plassen fra 1831 og fram til 1970. Med sine forholdsvis rommelige hus må den i landsammenheng karakteriseres som en stor husmannsplass, mens det på Hedmarken ikke skal ha vært uvanlig med anlegg av en slik størrelsesorden. Innmarken var på omkring 18 dekar.

Bygningene.

.....

Stuebygningen (1) består av en en-etasjes laftet del som inneholder to rom. Loftetasjen er i bindingsverk, og mot vest er det tilbygd en bindingsverksdel, bestående av gang med trapp til loftsetasjen. I overetasjen er det innredet soverom. Tilbygget er oppført i 1937.

Fjøset (2) har ukjent oppføringstid. Det er i bindingsverk og består av ett rom med glattpanelskledning. Båsinndelingen står på plass, men er noe ødelagt.

Løe/stallbygningen (3), som skal være fra før 1830, består av en seksvegget tømmerløe med låve og to golv, en tilbygd laftet stall med ett rom og en bu i bindingsverk.

Matbua (4) i bindingsverk er reist på 1900-tallet".

.....

Fredningsverdi

Balberg er et meget verdifullt kulturminne antikvarisk sett. Den er en av de få husmannsplassene på Hedmarken der hele anlegget med stuebygning, fjøs og løe/stallbygning er bevart. Både i våningshuset og uthusene er de ulike byggetrinnene lite endret siden oppføringen, og bebyggelsen har også derfor stor antikvarisk verdi. Balberg ligger dessuten sentralt til i det storlinjede og karakteristiske Stange-landskapet - der husmannsvesenet var en vesentlig forutsetning for opparbeidningen av distriktet til "Norges kornkammer". Riksantikvaren mener derfor at det er av stor betydning at Balberg som en av de siste intakte husmannsplassene sikres for ettertiden gjennom fredning."

Innhentede uttalelser

Eier

Gården Store Ree med husmannsplassen Balberg eies av den landsomfattende organisasjonen NRF-Avlslaget for Norsk Rødt Fe. Det fremgår av organisasjonens brev av 20.09.85 at fredningsforslaget er blitt styrebehandlet og at NRF kan akseptere et fredningsvedtak. Styret gjør det imidlertid samtidig klart at kostnadene ved selve istandsettingsarbeidet må dekkes av andre enn NRF. Organisasjonen har oversendt en plan for restaureringsarbeidet som Riksantikvaren finner noe omfattende. Det omsøkte beløp, kr 350 000,- kan derfor ligge for høyt.

Departementet forutsetter at Riksantikvaren i et samarbeide med NRF utarbeider en plan med kostnadsoverslag for istandsettingen. På grunnlag av en slik plan vil det, som tidligere opplyst i samtale med førsteantikvar Grønn, være mulig å søke tilskudd fra Landbrukets utviklingsfonds skjøtselsmidler til en del av arbeidet.

Når det gjelder behandling av fredete bygninger og anlegg, herunder riving, flytting, påbygg eller endring, skade og vedlikehold, vises til kulturminnelovens §§ 16 og 20.

I overensstemmelse med intensjonen i kulturminnelovens § 21 områdefredning forutsetter departementet at det fredete område rundt tunet holdes åpent jf. annet ledd. Tilplanting av skog kan derfor ikke skje.

Kommunen:

Stange kommune, ved hovedutvalget for kultur, behandlet fredningssaken i sitt møte 12. september 1985. Hovedutvalget støtter Riksantikvarens forslag. I kulturplan for Stange kommune er det foreslått å frede en husmannsplass og Balberg vurderes som særlig interessant fordi den i motsetning til andre plasser fortsatt har et helhetlig bygningsmiljø.

Fylkeskommune.

Hedmark fylkeskommune har ikke uttalt seg om forslaget, hverken i den ordinære høringsrunde eller etter purrebrev, datert 26.11.85.

Vi ber om at fredningsvedtaket blir tinglyst og kunngjort i samsvar med bestemmelsene i lov om kulturminner § 15, tredje ledd, jf. vedlagte tinglysningsgjenpart.

Departementets vedtak kan påklages til kongen, jf. forvaltningslovens § 28. Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet fram til sakens parter, jf. forvaltningslovens § 29.

Organisasjonen NRF-Avlslaget for Norsk Rødt Fe, Stange kommune og Hedmark fylkeskommune er underrettet om fredningen ved kopi av dette brevet.

Med hilsen

Jan Sandal e.f.
ekspedisjonssjef

Anne-Kristin Endresen

2 vedlegg

ndre

Lille-Ree

Store-Ree

121/1

121/1

121/7

121/7

121/5

120/1

120/1

120/1

120/16

134/1

Raa nordre

Ebbberg

BALBERG UNDER STORE REE, GNR. 120,
BNR. 1, STANGE KOMMUNE

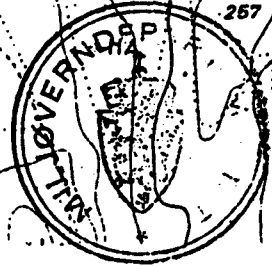
----- Grense for områdefredningen
(Innvendig kant gjelder som grense)

Riksantikvarens kontor 7.august 1985

TH

- 1: Våningshus
- 2: Fjøs
- 3: Løe/stallbyggn
- 4: Bu
- 5: Redskapshus, i går ikke i frningsforslage

31 AUG. 1989

GJENPART

RIKSANTIKVAREN

ADR.: AKERSHUS FESTNING, BYGN. 18 - OSLO MIL. - OSLO 1 - TLF. (02) 41 96 00

Det kongelige Miljøverndepartement
Postboks 8013 - Dep
0030 OSLO 1

DERES REF.

VÅR REF. (Bes oppgitt ved svar)

DATO

95 B 101 st/86 TH/TF

9. januar 1986

HUSMANNSPLASSEN BALBERG UNDER STORE REE, GNR. 120,
BNR 1, STANGE KOMMUNE. FREDNING.

I henhold til §§ 15 og 21 i lov om kulturminner av 9. juni 1978, nr 50 anmoder Riksantikvaren om fredning av husmannsplassen Balberg under Store Ree, gnr. 120, bnr. 1 i Stange kommune. Fredningsforslaget gjelder våningshuset (1), fjøset (2), den kombinerte løe- og stallbygningen (3) samt bua (4). Tallene referer seg til angivelsene på det vedlagt kortet. Et nyere redskapshus (5) inngår ikke i fredningsforslaget.

For å sikre virkningen av anlegget i landskapet ønsker Riksantikvaren også å frede et område rundt tunet i henhold til kulturminnelovens § 21. Arealet er avmerket på vedlagte kart i målestokk 1:5000, datert Riksantikvarens kontor 7. august 1985 (vedlegg 1). Arealet danner et tilnærmet rektangel som strekker seg ca. 25 m sør for og ca. 30 m vest for våningshuset, og ca. 40 m øst for redskapsskjulet (5). Mot nord går grensen ved skogholtet, som ligger omkring 50 m fra redskapsskjulet.

Området er uregulert.

ANTIKNVARISK VURDERING

Fredning av husmannsplasser:

Riksantikvaren har i de siste årene forsøkt å supplere fredningslisten med grupper av objekter som ikke tidligere er representert. Dette gjelder både bebyggelse med tilknytning til ulike sosiale grupper, tekniske kulturminner fra forskjellige næringsvirksomheter, ulike bygningskonstruksjoner m.m.

I det store fredningsarbeidet umiddelbart etter at den første bygningsfredningsloven var trådt i kraft i 1920 var det i alt vesentlig storgårdenes hovedbygninger som ble sikre. Husmannsplassene, som særlig på Hedmarken var en så viktig forutsetning for storgårdenes drift, ble derimot ikke fredet den gang.

Riksantikvaren ønsker nå å rette opp noe på denne skjeve fordelingen på fredningslisten ved å sikre et representativt utvalg av husmannsplasser for ettertiden. Bl.a. legges det vekt på å finne gode og stedstypiske anlegg av ulike størrelser for å dokumentere de sosiale forskjeller som også fantes innen husmannssjiktet. Dessverre har det vist seg at det er få anlegg i Hedmark hvor både våningshus og uthus fremdeles finnes besvart, og som framstår uten at bygningene er endret slik at de ikke lenger har verdi som kulturminne.

Balberg under Store Ree

Store Ree er en av de betydeligste jordbrukseiendommene i Stange og eies i dag av den landsomfattende organisasjonen NRF-Avslaget for Norsk Rødt Fe.

Gården har hatt husmenn langt tilbake i tiden. I 1723 hørte fire ikke nærmere angitt husmannsplasser under Store Ree, mens antallet i 1875 var økt til sju, deriblant Balberg.

Balberg ligger omkring 500 m sør for hovedbølet. Innmarken, som omgir tunet, danner et åpent parti på det skogkledde høydraget. Beliggenheten gir et vidt utsyn over Stanges storlinjede kulturlandskap og Mjøsa.

Balberg ble ryddet en gang før 1831. Samme slekt bodde og brukte plassen fra 1831 og fram til 1970. Med sine forholdsvis rommelige hus må den i landssammenheng karakteriseres som en stor husmannsplass, mens det på Hedmarken ikke skal ha vært uvanlig med anlegg av en slik størrelsesorden. Innmarken var på omkring 18 dekar.

Bygningene:

Ifølge muntlig tradisjon i brukerfamilien, nedtegnet i 1977, skal tømmerhusene -dvs. den laftede delen av våningshuset og løe/stallbygningen - ha stått den gang Guri Christophersen (1827-1914) flyttet til Balberg i 1831.

Stuebygningen (1) består av en en-etasje laftet del som inneholder to rom. Loftetasjen er i bindingsverk, og mot vest er det tilbygd en bindingsverksdel, bestående av gang med trapp til loftsetasjen. I overetasjen er det innredet soverom. Tilbygget er oppført i 1937.

Fjøset (2) har ukjent oppføringstid. Det er i bindingsverk og består av ett rom med glattpanelskledning. Båsinndelingen står på plass, men er noe ødelagt.

Løe/stallbygningen (3), som skal være fra før 1830, består av en seksvegget tømmerløe med låve og to golv, en tilbygd laftet stall med ett rom og en bu i bindingsverk.

Matbua (4) i bindingsverk er reist på 1900-tallet.

Fredningsverdi

Balberg er et meget verdifullt kulturminne antikvarisk sett. Den er en av de få husmannsplassene på Hedmarken der hele anlegget med stuebygning, fjøs og løe/stallbygning er bevart. Både i våningshuset og uthusene er de ulike byggetrinnene lite endret siden oppføringen, og bebyggelsen har også derfor stor antikvarisk verdi. Balberg ligger dessuten sentralt til i det storlinjede og karakteristiske Stangelandskapet - der husmannsvesenet var en vesentlig forutsetning for opparbeidningen av distriktet til "Norges kornkammer". Riksantikvaren mener derfor at det er av stor betydning at Balberg som en av de siste intakte husmannsplassene sikres for ettertiden gjennom fredning.

Høringsbrevet av 16. august 1985 vedlegges (vedlegg 2)

INNHEMTEDE UTTALELSER:

Eier.

NRF-Avlslaget for Norsk Rødt Fe har styrebehandlet fredningsforslaget. De aksepterer et eventuelt fredningsvedtak, men er av den mening at en bevaringssak som denne ligger utenfor det som er NRF's oppgaver og at derestaureringskostnader det her dreier seg om, må dekkes av andre enn NRF. (vedlegg 3)

NRF har også tatt opp dette spørsmålet om de økonomiske sidene ved en eventuell fredning i brev av 28. juni 1983. Brevet var svar på Riksantikvarens varsel av 14. juni s.å. om at fredning av husmannsplassen ville bli vurdert. (vedlegg 4 og 5).

Når det gjelder spørsmålet om dekking av istandsettingskostnader har Riksantikvaren redegjort for de finansieringsordninger som foreligger. Vi har også gjort oppmerksom på at Riksantikvaren ikke kan pålegge NRF å utbedre bygningene i forhold til den tilstand de er i ved en eventuell fredning, men at eiere er forpliktet til å forhindre ytterligere forfall. NRF har for 1986 søkt Riksantikvaren om kr. 350.000,- til istandsettingsarbeider, fordelt på kr. 250.000,- i arbeidslønn og kr. 100.000,- i materialer. I det foreløpige svaret på søknaden har vi pekt på at de planlagte utbedringsarbeidene synes altfor omfattende. Vi har også anbefalt NRF å forsøke å finne interessenter som kan overta ansvaret for stedet ved leie eller annen avtale. Hovedutvalget for kultur i Stange kommune, som i sin kulturplan har vedtatt at det må tas initiativ med tanke på fredning av en husmannsplass i kommunen, kan muligens være behjelpelig i denne sammenheng.

Kommunen

Hovedutvalget for kultur i Stange kommune behandlet fredningsspørsmålet i møte 12. september 1985. Det støtter Riksantikvarens forslag om fredning av husmannsplassen Balberg, som Hovedutvalget mener synes å være særlig interessant fordi den i motsetning til andre plasser inneholder et helhetlig bygningsmiljø (vedlegg 6)

Fylkeskommunen

Hedmark fylkeskommune har verken svart i den ordinære høringsrunden eller på purringsbrevet, datert 26. november s.å.

Stephan Tschudi-Madsen

Jan Anderssen

Saksbehandler: Tonte Hegard, antikvar

Gjenpart m/kart til:

1. Avslaget For Norsk Rødt Fe, Vangsveien 121.
2300 Hamar
2. Stange kommune
3. Stange kommune v/kulturstyret
4. Hedmark fylkeskommune
5. Fylkeskonservatoren i Hedmark
6. Fortidsminneforeningen, Hedmark avd.